

לא היה על ארץ אלא על עם. משעה שהשלטון הוא על טריטוריה, כמו בימינו, ואתה אחראי לאזרחים שאינם יהודים, הדין חייב להיות שווה. לא יכול להיות אחרת".
ההבדל היחיד, מסכימים כולם, הוא בדינים הקשורים אל הקודש בקשר ישיר. למשל, הקרבת קורבנות מסוימים בבית המקדש מותרת ליהודים בלבד, וכן קניית נחלות קבועות בירושלים אסורה על פי ההלכה לגר תושב.

סיכום והסכמות לא צפויות

את הדיון הארוך סיימנו, במפתיע, בהסכמות רבות. "האמת היא שאני מתרגש", אומר לי בסיום הרב עדו רכניץ, "שלושים שנה, אולי אפילו כבר שבעים שנה לא ערכנו דיונים כאלה בתוך בית המדרש. אני כבר שנים רבות מרגיש שלדבר על מדינת התורה זה לפעמים קצת כמו טטפס על קיר חלק, והיום התקדמנו לפחות מטר קדימה".
"ככל שירבו אנשים שזה חזונם, כמו הרב עדו", אומר הרב שרלו, "ככל שיתרחש מה שהרב יהושע אמר כאן, שתלמידי חכמים ממגזרים שונים ייפגשו, ידברו וילמדו ביחד, נתקרב יותר אל חזון מדינת התורה, והוא ילך ויתבהר".
"מילת המפתח היא אחדות", מסכם הרב ענבל. "אנחנו צריכים לעסוק בחיזוק של בית המדרש שיהיה אותנטי ובנוי לקבל החלטות חשובות שיעזרו לנו להנחיל את התורה בעם".

ג. עליה להר הבית

הוזמנתי לכאן כדי לייצג את העמדה החרדית, ואני אכן אדם חרדי, אבל בסופו של דבר אני מציג את עצמי, קצת קשה לייצג את העמדה החרדית, בפרט כאשר מדובר במושג קצת עמום, שקשה להתיימר לרדת לסוף ההגדרה המדוייקת שלו. כשיש חילוקי דעות ועמדות שונות, יש פער בין הדבר לכשעצמו ובין האופן בו מסבירים אותו. התנהגות של אדם שהוא חלק מהקהילה, נובעת מהמציאות עצמה, ברגע שהוא פונה לקהל אחר ומנסה ליצור מבט רפלקטיבי, הוא משתמש בשפה של הקהל האחר, מנסה להתחבר לחשיבה של הקהל האחר ולהשתמש בנימוקים שיתקבלו על דעתו, זה כבר פחות אותנטי.
האמת היא שבאופן כללי עמדה אותנטית היא תמיד מעגלית, בין אם נדבר על מחלוקות שחוצות את החברה בנושא מערכת המשפט, ערכים, ועוד, כל אדם דבק בעמדה שלו שהיא מובנת לו מאליה. במהלך ויכוח עם הצד השני הוא ינסה להסביר 'בצורה שגם הצד השני יבין', אבל כלפי עצמו הדברים מובנים לו בצורה יותר טבעית ומובנת מאליה. זה מעגלי, נובע מתוך המכלול שלו, שהוא תופס כמכלול הנכון. כאשר מבודדים פרט ומנהלים עליון דיון, אזי יש צורך בהסברה, לפעמים גם שוכרים קמפיינרים שייצרו את ה'הסברה'.

היחס בציבור החרדי לעליה להר הבית, הוא דבר שמובנה, שנובע מהמציאות והתפיסה החרדית, שנובעת מתוך עצמה, אילו ידעתי הייתי. הרי ברור שהחרדיות לא בנויה על 'נימוקים למה לא להיות חילוני', זו הסברה שניתן ליצור. וזה בעצם הדילמה של כל מדעי הרוח, כאשר אתה לוקח נושא וחוקר אותו, בין אם זו תרבות של עם מסויים, או הלך רוח של יוצר מסויים. כאשר אתה חוקר אותו, זה לא להיות הדבר בעצמו. מי שחוקר דגים יודע על הדגים הרבה דברים, לפעמים יותר מהדגים, אבל הוא לא יודע איך זה להיות דג.²⁶⁹

אני אנסה בכל אופן לתאר איך דג מרגיש, ומה חוקר דגים עשוי לראות. בעצם כשפנו אלי לפני זמן לדבר על נושא עליה להר הבית, השבתי שאין לי מה לומר, ההלכה אומרת שאסור, אם רוצים לשאול אותי מדוע אני מציית להלכה, אשמח להסביר... אבל תוך כדי הדברים, הבנתי שהתשובה הזו עצמה היא בעלת משמעות מאד גדולה. אדם חרדי מן השורה לא מתעניין מבחינה רגשית בהר הבית הפיזי, הוא לא מתהלך מוטרד כאשר ישנה כותרת על חפירות מוסלמיות בהר הבית. מה לנו ולזה? כשיבא המשיח הוא יפתור גם את שוד העתיקות המוסלמי. הכותל מושך כל אדם מאמין, אבל מה שמאחוריו? זה ממתין לביאת המשיח, אין קשר רגשי ראוי לציון אצל הרבה אנשים, להר הבית הפיזי של ימינו. הדברים הגיעו עד כדי כך, שכאשר בעיתון רצו למחות על עלייה להר הבית, הם נתנו כותרת 'שוב נכנסו צעירים למתחם הכרת'...

זה נובע כמובן מהעובדה שאוסרים באיסור חמור לעלות, לאיסור יש משמעות וככל שדבר אסור לחלוטין אזי הוא נתפס מבחינה רגשית בצד הרצוי, אנחנו רוצים להימנע, ויש לנו טענות על אלו שעולים, אנחנו מרחיקים את הגישה מהמקום. אם בזמן שהר הבית היה בידי הירדנים, והיו כולם הולכים להר ציון לראות את מקום המקדש, היו מסתכלים על הכותל ועל הר הבית יחדיו, לא היתה את ההפרדה, הגעגועים והכיסופים היו שוים. רואים גם בספרים שהיו נדפסים פעם, שהיו מציירים את הכותל ואת מקום המקדש, לפעמים בהבלטה יתירה של מקום המקדש. היום אף אחד לא יצייר שום דבר מעבר לכותל. ככל שאנחנו מתקרבים גם ההלכה מתחדדת, הרי תיירים בעבר עלו לפעמים גם שומרי מצוות, וגם התפיסה הרגשית מתחדדת. הרעיון של להשאיר את המקום למשיח הוא רעיון עמוק ורחב, שלא קשור רק לשאלת הכניסה.

השבוע עסקתי בסוגיא של ירבעם בן נבט ופילוג המלוכה, והיתה לי מחשבה בנושא. מה שקרע זה שירבעם בן נבט פילג את הממלכה, וזה הנושא המרכזי של ספר מלכים. הוא מחלק את עם ישראל לחלק שהלך בעצת ירבעם, ופגע במלכות דוד, ולחלק שלא הלך אחרי עצת ירבעם. העגלים, הבמות, הכל עצת ירבעם שנתן לזה לגיטימציה. מתחילת התיאור של ספר מלכים זה מוצג כגורם לחורבן. וספר מלכים מציג כבר את שלמה המלך כקשור לזה, הוא אמנם היה מלך צדיק כמובן, אבל גם לגביו הנביא מציין חטא, ויש לזה משמעות, שלמה מתואר

269 ראה הרחבה עיונית בנושא, בספרי בבות עיני כרך א' הערה 472.

כהולך לבמה. בזמנו אמנם זה עדיין לא נאסר כי לא הושלמה הקמת הבית, אבל זה תיאור של תחילת הלגיטימציה לבמות.

אבל דוקא לגבי ירבעם, מלכים לא פוסל אותו כפי שהיינו מצפים במבט לאחור, למרות שברור בכל הספר שעצת ירבעם היא גורם החורבן. הנביא לא פותח ב'ויהי איש צר ואוייב', הוא לא מתאר אצלו רוע, שחיתות, להיפך, הוא מתאר בצורה מאד אובייקטיבית שרחבעם עשה טעות, הוא מתאר אמנם שהדבר היה חטא, וירבעם נענש בכך שהתייבשה ידו, אבל הוא התפלל והנביא החזיר לו את ידו, יש לזה משמעות סמלית, היד שלך משוחררת, יש לך יד חפשית. אחיה השילוני שיתף איתו פעולה. ורואים גם קודם וגם בהמשך, שלעמדה נגד דוד המלך היה מקום משמעותי, והיו אנשי רוח גדולים שהתנגדו לדוד המלך, כמו שמעי בן גרא, וכל המרידות שהיו נגד דוד. אלא שהנבואה הכריעה בעד דוד. ואחרי הסתלקות שלמה שוב התעורר אותו ויכוח, האם זה נכון לקבוע את ירושלים שיהיה המקום היחידי.

וזו נקודה מאד משמעותית, אנחנו רואים בתורה גישות שונות, בספרים שונים או באותו ספר אפילו. כשאנחנו מדברים על השפעה של ספר, באופן כללי, ספר שהולך בקו אחד מאד נוקשה ההשפעה שלו מוגבלת, אתה קורא ספרים שהם לפי איזשהו עיקרון לוגי מסוים, או לפי סגנון מסוים, יש לזה יכולת, השפעה לכל מקום שהסגנון הזה רלוונטי. והתורה בעצם, מאד מגוונת, מדברת בהרבה קולות ומישורים. דוחפת אותנו לכמה וכמה סוגים של צורות חיים בצל קורתו של הבורא.

אם אנחנו נשווה את זה למישור הביולוגי, ככל שיש יותר גיוון, אזי יש יותר הישרדות. זה הרעיון של החיים, זאת אומרת, ככל שהחיים הם יותר בעלי אפשרויות שונות, יש יותר אפשרות שיתפתחו מהם בצורות שישדרו, ככה בנויים החיים.

התורה מציגה תסריטים, יש תסריט פסימי של ואם את חוקתי תמאסו, שגורר קללות נוראות. יש תסריט אופטימי של והיה אם שמוע שמביא ברכה מופלאה, ויש תסריט שיש בו הרבה שלבים. גם במצוות עצמן, ספר דברים מדבר על התסריט האופטימי, נכנסים לארץ, מגיעים על המנוחה והנחלה, אחרית הימים, יהיה נצחון הצלחה שגשוג ושפע. וזה בעצם מה שדוד המלך עשה, כבש את כל המזרח התיכון, ה' שוכן בירושלים, וזו התכלית שעליה התורה דברה, עבודת ה' צריכה להיות מתוך ירושלים כפי שמתואר בספר דברים.

המתנגדים לדוד לא הסכימו לזה, בספר שמות יש את המשכן הנווד, ובספר ויקרא באות הרבה מצוות שדורשות מאיתנו להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ואין עדיין זכר למנוחה ולנחלה. והמתנגדים של דוד ראו את הממלכה שלו כרחוק מהמנוחה והנחלה, הקשרים של דוד עם הפלשתים והחיתים, ובפרט אצל שלמה הנשים הנכריות והבמות שלהן. לדעתם לא הגיע הזמן עדיין לבטל את הקדושה של המקומות שבהם עבדו האבות את ה', וגם זה מפורש בתורה יעקב אבינו ישן בבית אל ומבטיח לבנות שם בית לה', זה בית אלוקים וזה שער השמים, לא מדובר בהמצאות.

ידוע שהאוייב של הטוב הוא המושלם, ממלכת יהודה סברו כי גם רחבעם הוא מספיק טוב כדי להיות המלך האחד של כל עם ישראל ולהיות המנהיג הרוחני שינהיג את העם בבית המקדש בירושלים. ובני אפרים שאפו לשלמות, הם רצו יותר טוב, הם לא הסכימו להכריז על המלכות הזו כאחרית הימים כגאולה שלה ציפו ישראל, הם החליטו שהם מחכים ליותר טוב, למושלם שהבטיחה התורה והבטיחו הנביאים.

כל הרעיון של המושג 'משיח', מסמל את הציפיה למושלם. מאיפה הגיע מושג זה? הרי בימי הבית השני היתה מלכות בישראל, היו תקופות של שליטה ושל עצמה, אבל לא ראו בזה את המושלם שציפו לו, לפי ההלכה צריכים למשוך את המלך בשמן המשחה, והמתכון של שמן המשחה לא היה ידוע בימי הבית השני. לכאורה זה פרט קטן, ככל שמדובר באיזה קושי הרי ניתן לפתור אותו הלכתית בדרכים שונות, אבל היעדרו של הפרט הזה, הוא סמל לכך שלא לזה אנחנו מחכים. אנחנו מחכים לגאולה כזו שתמצא את שמן המשחה על ידי נבואה או על ידי נס מופלא שיוכיח לנו שזה הוא המושלם שמחכים לו. ובינתיים התרחקו חכמים ממוקדי הכח והמלוכה של בית שני, ובשלב מסויים אפילו מהמקדש עצמו, 'תן לי יבנה וחכמיה', בית המדרש יותר קדוש מבית המקדש, כאשר הוא לא במצב המושלם.

להבנתי זה הוא ההבדל בין הציבור הדתי לציבור החרדי, בבסיס, הוא הבדל בין ההגדרה עצמית כטוב או כמושלם. הציבור הדתי מתחבר לטוב. הוא אומר, ארץ ישראל זה טוב, זה ארץ אבותינו, צבא זה טוב, עם ישראל זה טוב. עברות וחילול שבת זה בהחלט דבר רע, אנחנו צריכים להתחבר לצד הטוב, אז אנחנו חלק מהציבור ואנחנו מסתכלים על הטוב. אבל הציבור החרדי מגדיר את עצמו וחי באוירה של שואף למושלם. זה לא שהוא יותר טוב ולא שהוא מושלם, הוא שואף למושלם. זאת אומרת, אני, מבחינתי, אני רוצה להיות מושלם. אני מסתכל על הדת כתפקיד שלה להגיע למקום המושלם. עם ישראל, זה לא מושלם, אז אני לא משלים עם זה. אז נכון שיש קיצונים שהולכים לאי הכרה במדינה, שזה בעצם סוג של אנרכיזם. הציבור החרדי לא הולך לאנרכיזם, הוא הולך להתבדלות, אני לא מקבל את עם ישראל ככה, לא אוכל לקבל אותו. אני מקבל אותו בתור שותף, אבל אני מסתכל כל הזמן על המושלם, הטוב שקיים לא מספיק ולכן יש לו אויב בדמותו של המושלם.

זה לא רק היחס למדינה ולחברה או לעליה להר הבית כשיש חשש כרת. זה אפילו עבודת המקדש עצמה, נניח שעכשיו יש הכרה מנשיא ארה"ב, ויש סיטואציה היסטורית שאנחנו יכולים לעלות להר הבית ולשחוט שם כבש. האם זה אומר לנו משהו? אנחנו לא מרגישים מה זה אומר לשחוט כבש. אנחנו מחכים שיקרה אירוע גדול שישנה את העולם ושיהיה בית מקדש כמו זה שנחרב, ושתהיה דמות שתשנה את העולם ועל ידיה נוכל להבין מה זו עבודת הקרבנות והכל יהיה כמו שהיה פעם. עכשיו במציאות שלנו לשחוט כבש בהר הבית, המחשבה הראשונה של כל אדם לשאול אם זה לא בזיון להכניס פרה או כבש למקום קדוש. כאן יש את הגישה הרציונלית, שאומרת, אכן אנחנו לא שם, אבל כך מתקדמים, סנטימטר

אחר סנטימטר, נתרגל לעלות, נרגיל את כולם שזה שלנו. אבל כאשר הרציונלי נשאל מה הלאה, נניח שהתקדמנו, ואפילו הרבה, עדיין אין שום היתכנות לבית מקדש עכשיו, אז מה כל הענין. וכאן הרציונלי נזקק למיסטיקה, הוא יסביר שהאתערותא דלתתא שלנו תביא איזה שינוי ניסי. והשתא דאתינן להכי, חסידי המושלם מעיקרא מחכים לחלק המיסטי הזה, האתערותא דלתתא שלהם היא לא בלהתגב להר הבית ולתקוע בשופר, אלא בללמוד הלכות קדשים, ובדברים אחרים שיש בהם ענין רוחני.

וזה אכן קשור לשיטת הראי"ה שחיבר את הרציונלי עם המיסטי, כאשר נוצר קושי בין תיאוריות של אבולוציה לבין פשט התורה, הוא לא הלך לכיוון של יישוב הפשט בדרך סימבולית ענינית, כמו חכמים אחרים, אלא נזקק לכך ש"תורת האבולוציה מתאמת לרוי הקבלה". וגם לגבי היחס ליישוב והמתיישבים היו אצלו שני חלקים חזקים של רציונל ושל מיסטי. אבל חסידי המושלם, לא מקבלים את זה, הם משאירים את כל ענין הגאולה מהבחינה הפיזית, לחלק המיסטי.

אמנם, בנוגע לציונות, לתפיסת ארץ ישראל, הרי כך היה בפועל, שהדרך הרציונלית של סנטימטר אחר סנטימטר אכן הועילה. ולכן אין טעם לומר כי שום הגיון לא יביא אותנו לעשות כלום. להיפך, אם באמת תהיה תכנית הגיונית אפילו רחוקה, שמביאה איכשהו לאפשרות לבנות בית מקדש, אולי זה מחובתינו. אנחנו לא מקבלים את הגישה של סאטמר שיש בזה איסור עקרוני תמיד בלי שום תלות במאפיינים ובהגיון ובמציאות. אבל אנחנו לא שם כלל. וזה קשור גם להכרעות הלכתיות, כדי להיכנס להר הבית, בכלל, ולהקים מקדש בפרט, צריכים להכריע המון שאלות שנשארו פתוחות, החל מהמיקום המדויק של המקדש וחלקיו, וכלה בכל הדברים המסובכים הנדרשים כדי לצאת ידי חובת ההלכה של מקדש. עולם ההלכה משקיע אנרגיה רבה בבירור סוגיות הלכתיות. כדי להכריע בסוגיות האלו צריכים משקל רב מאד, ואין זכות ליצור הכרעות כאלו באופן תיאורטי, סתם שיהיה, אולי משהו ישתחרר יום אחד, זה לא מקובל בהלכה וגם לא נכון, ההכרעה היא תמצית הבירור, לא חותרים אליה סתם כך. והבירור בנושאים אלו עדיין בחיתוליו. ולכן הוא לא יעשה בשביל פעולות כמו-רציונליות שבסופו של דבר אינן מקדמות את בית המקדש העתידי, מהרה יבנה.